

ПЕРСОНАЛІЙНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРО ПРЕДСТАВНИКІВ УКРАЇНСЬКОЇ ЗАРУБІЖНОЇ ІСТОРІОГРАФІЇ (1919–1952)

У практиці світового історіописання одним із найстаріших жанрів історичних творів залишається біографія. Досягнувши значного розвитку в добу античності (особливо в римській історіографії), вона у формі життєпису святих проіснувала впродовж усього Середньовіччя, отримавши новий розвиток за часів Ренесансу та Нового часу, і ставши, врешті, у XIX ст. найпопулярнішим жанром історичних творів¹. У XX ст., попри чисельні методологічні та жанрові зміни в історичній науці, критику з різних сторін, біографія як спосіб пізнання минулого незмінно користувалася успіхом як у професійних істориків, так і в звичайних читачів².

В українській історіографії, на якій відбилися усі складні та суперечливі моменти історичного розвитку українського народу в усіх його проявах протягом останніх століть – у площині політики, культури, національної самосвідомості, економіки, – також наявна власна традиція біографічних (або ж персоналійних) досліджень, закладена фундаторами вітчизняної історичної науки у XIX ст. (варто лише згадати праці класика української історіографії того часу – М. Костомарова). У Радянському Союзі, незважаючи на значний розмах біографічних досліджень (наприклад, популярна дотепер серія “Жизнь замечательных людей (ЖЗЛ)”), українська біографістика в силу відомих обставин не досягла значних звершень. Новий шанс розвитку на відповідному світовому рівні остання отримала з проголошенням незалежності України – після 1991 р. проблеми розвитку біографічних досліджень неодноразово розглядалися професійними істориками³.

Дослідникам та просто зацікавленим на сьогодні доступна значна кількість наукових студій, присвячених особам, які справили вплив на

¹ Л. Рєпина, В. Зверєва, М. Парамонова, *История исторического знания*, Москва, 2004, с. 263.

² Л. Рєпина, *Историческая наука на рубеже XX–XXI веков*, Москва, 2011, с. 287.

³ В. Чижко, *Біографічна традиція та наукова біографія в історії і сучасності України*, К., 1996, 240 с.; *Український біографічний словник: історія та проблематика створення, Матеріали науково-практичної конференції (Львів, 8–9 жовтня 1996 р.)*, Л., 1997, 120 с.; В. Попик, *Досвід першого десятиліття діяльності Інституту біографічних досліджень НБУВ на тлі розвитку сучасної України*, Українська біографістика, вип. 8, К., 2011, с. 7–26. Найновіші міркування українських істориків у цьому напрямі представлені в останньому випуску альманаху “Ейдос”. Див.: *Ейдос. Альманах теорії та історії історичної науки*, вип. 8, К., 2014, 394 с.

хід історії України, що значно сприяло “олгодненню” української історії, представлення її в “людському вимірі”. Поряд із цими здобутками, враховуючи останні зміни підходів до визначення об’єкта та предмета пізнання минулого, – історична біографістика на ґрунті української історії має широкі перспективи розвитку жанру. Про це слушно зазначив директор Інституту біографічних досліджень (заснованого у 1994 р. при Національній бібліотеці України ім. В. І. Вернадського) В. Попик: “Історія і сьогодення все більше осмислюються дослідниками і сприймаються людським загалом переважно через людські постаті та їхні звершення. Яскравими прикладами тому нині є важливість біографіки діячів науки для осягнення шляхів розвитку цілих наукових напрямів, політиків – для поглибленого розуміння механізмів суспільно-політичного простору”⁴. У випадку історіографії також зазначалося, що саме персоналіно-історіографічні студії, присвячені індивідуальній творчості і земному буттю істориків, дають можливість зрозуміти приховані пружини поступу науки Клію, водночас вони ж створюють підстави для визначення провідних ідей і тенденцій розвитку історичних знань у минулому і сучасності⁵. В історіографії як спеціальній дисципліні, предметом якої є історія історичної науки, персоналіні дослідження про представників фахової корпорації істориків називаються біоісторіографічними⁶.

На початку 90-х рр. минулого століття видатний український історик Я. Дашкевич у передмові до перевидання історичних есе І. Борщака (передмова, до речі, була однією з перших біографічних розвідок в українській історіографії часів незалежності про цю неоднозначну постать), звернув увагу на таку ситуацію:

“До майже цілком недосліджених у нас сюжетів історії української історичної науки належить творчість тих дослідників, яких до складного еміграційного життя довели події так званої громадян-

⁴ В. Попик, *Ресурси довідкової біографічної інформації: історичний досвід формування, сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку*, К., 2013, с. 14.

⁵ В. П. Яремчук, *Призабуті постаті української історіографії ХХ ст.: Біоісторіографічні нариси*, Острог, 2002, с. 4.

⁶ Аналіз біоісторіографічних досліджень у сучасній українській історіографії див.: В. Левченко, Г. Левченко, *Біоісторіографічні дослідження в українській історіографії на зламі ХХ–ХХІ століть: регіональний аспект*, Історіографічні дослідження в Україні, вип. 22 (2012) 443–462; Т. Попова, *О биоисториографических исследованиях (три заметки с приложением)*, Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики: Збірка наукових праць, ч. 14, К., 2007, с. 44–62, та ін.

І. Логвин, *Персональні дослідження...*

ської війни. Протягом десятиріч їх позитивний внесок у вивчення минулого України замовчували. Праці істориків-емігрантів якщо й використовували, то в паскудному антуражі та без цитування заголовків. Часто, звичайно, списували, нікого не згадуючи. Характеристику спадщини зводили до стандартно різких негативних ярликів. На сьогодні не підлягає сумніву, що вклад цієї великої групи істориків у дослідження історії України вимагає об'єктивного висвітлення з відзначенням, у першу чергу, такого фактографічного і концептуального матеріалу, що може і повинен збагатити уявлення про наше минуле”⁷.

На той час традиція вивчення життя і творчості еміграційних істориків, яка існувала в західній історіографії діаспори, тільки відкривалася для вітчизняних науковців. Останні ж досить швидко приступили до розроблення того неопрацьованого поля, яким була історія еміграції. Можемо констатувати, що діаспорознавчий дискурс на сьогодні представлений низкою досліджень, присвячених українським історикам, які в силу обставин змушені були провадити професійну діяльність у невластивих для істориків умовах відсутності повноцінних бібліотек, архівів, відірваності від “верстату праці”. Втім, хоч історію української еміграції, долі окремих її представників вже не можна зводити до штампу “великої білої плями” в минулому українського народу, багато постатей ще потребують повноцінних студій.

Метою нашої статті є спроба простежити розвиток персоналійних досліджень про представників української зарубіжної історіографії, а також, втім меншою мірою, способи представлення життєдіяльності вчених-істориків у наукових текстах від їх появи у міжвоєнний період до сьогоднішнього часу. Головну увагу зосередимо на тих студіях, в яких розглянуто питання життя, наукової діяльності, умов праці представників української зарубіжної історіографії, що провадили активну діяльність на європейських теренах у 1919–1952 рр. Численні дослідження, в яких превалює аналіз гносеологічної діяльності дослідників, у цій статті до уваги не беремо.

Зазначений хронологічний проміжок – 1919–1952 рр. охоплює міжвоєнний період, Другу світову війну, а також так званий DP-період, яким в українській історіографії традиційно називають час з 1945 по 1952 р. – період існування таборів для “переміщених осіб (displaced

⁷ Я. І. Дашкевич, *Борщак, історик* [в:] І. Борщак, *Мазепа. Орлик. Войнаровський: Історичні есе*, Л., 1991, с. 4.

persons)»⁸. Таке окреслення, на нашу думку, може визначатися наступним. По-перше, це період, який в історії української зарубіжної історичної науки можна окреслити як еміграційний, оскільки більшість істориків-емігрантів, незважаючи на тривалий час проживання в європейських країнах, не мали статусу громадян країн поселення. По-друге, з географічного погляду – це “європейський” період, у тому значенні, що в цей час історична наука на еміграції розвивалася головним чином в європейських країнах – Чехословаччині, Польщі, Німеччині, меншою мірою у Франції та Італії⁹. По-третє, в контексті світової історії існування української історичної науки на еміграції – результат двох світових воєн, внаслідок яких велика кількість представників українського народу (серед них – чимало культурної та наукової інтелігенції) опинилася поза межами батьківщини.

Внаслідок драматичних подій, якими завершилася Перша світова війна у Європі, невдачі українського національного проекту державотворення, багато науковців, зокрема й істориків, емігрували до країн Центральної та Західної Європи, де й продовжили свою професійну діяльність у національному руслі¹⁰. Серед них були вже відомі на той час дослідники, які посіли визначне місце у структурі історичної науки ще у дореволюційні часи – М. Грушевський, Д. Дорошенко, В. Липинський, А. Яковлів, В. Біднов, Р. Лашенко, а також молоді історики, що здобули освіту і реалізували себе у якості фахових істориків вже на еміграції – Мих. Антонович, Д. Оляничин, Б. Крупницький, В. Кучабський, О. Ольжич, С. Наріжний, П. Феденко. У період завершення Другої світової війни, з Радянської України до Європи виїхали й інші відомі дослідники – О. Оглоблин, Н. Полонська-Василенко, В. Шугаєвський, П. Курінний, В. Козловська, С. Гаєвський, Л. Окиншевич, М. Карачківський, К. Штепа та ін.¹¹ Усі вони здійснили більш або менш значний внесок у розвиток української історичної думки, тому й поява персоналійних досліджень їх наступників, в яких поряд з прагненнями віддати шану достойникам відбулися одночасно й наукові зацікав-

⁸ L. Wynar, *Ukrainian Scholarship in Postwar Germany, 1945–52, The Refugee Experience. Ukrainian Displaced Persons after World War II*, Edmonton, 1992, p. 311.

⁹ Див. також: Л. Винар, *Український історик і стан української історичної науки на Заході*, Нью-Йорк; Мюнхен, 1980, с. 11.

¹⁰ Ю. Макар, *Українські вчені за рубежем: доля і наукова діяльність*, Дмитро Чижевський, особистість і творчість, Прага, 2004, с. 163–173.

¹¹ О. Салата, *Українська академічна історична наука в період Другої світової війни: історики еміграції*, Історіографічні дослідження в Україні: 36. наук. пр., вип. 22, К., 2012, с. 236.

І. Логвин, Персональні дослідження...

лення, виглядає цілком закономірним.

Як відзначає Т. Попова, сучасні біографічні дослідження в галузі історичної науки включають три напрямки: колективну історію, індивідуальну історію та его-історію (автобіографію). Усі три напрямки є взаємопов'язаними сферами єдиного історико-біографічного поля, і їх диференціація – умовна¹². В українській біографістиці дослідження за структурою та функційним призначенням поділяють на *основні* (історико-біографічна монографія, історико-біографічний нарис, науково-популярний життєпис, автобіографія), *довідково-допоміжні* (некрологічні підвиди, словники та покажчики, біографічний коментар, біобібліографія) та *суміжні* (персоналогічні та генеалогічно-біографічні дослідження)¹³.

Перші зразки персоналійних досліджень у вигляді історико-біографічних нарисів почали з'являтися ще в міжвоєнний період і були присвячені найбільш відомим представникам історичного професійного “цеху”. У 1927 р. в “Літературно-науковому віснику”, що видавався у Львові, опубліковано статтю В. Біднова, присвячену Д. Антоновичу на честь його 50-ліття¹⁴. У ній автор розглядає дореволюційну діяльність історика, часи революції, а також працю вченого на еміграції, його вклад у розбудову українського наукового та культурного життя на чужині. Подібні історико-біографічні нариси про діяльність Д. Дорошенка ще за його життя написали Б. Крупницький та Л. Білецький¹⁵.

Іншою формою представлення життя історика стали статті, що виходили у зв'язку зі смертю історика (їх ми можемо віднести до некрологічних підвидів). Так, у відомому українознавчому журналі “Україна”, що видавався у Парижі, міститься стаття-некролог про Д. Дорошенка, автором якої був редактор видання І. Борщак¹⁶. Так само розлога стаття Н. Полонської-Василенко, присвячена Б. Крупницькому, міститься у якості біографічної передмови до видання його праці “Українська історична наука під советами”, що вийшла за рік

¹² Т. Попова, *Жизнеописание ученого-историка на перекрестке историографических традиций: теория, методология, практика*, Ейдос, вип. 8, К., 2014, с. 18.

¹³ О. Ясь, *Біографістика*, Енциклопедія історії України, т. 1 (А–В), К., 2003, с. 296.

¹⁴ В. Біднов, *Дмитро Антонович*, Літературно-науковий вісник, кн. XI (1927) 256–260.

¹⁵ Б. Крупницький, *Сорокаліття літературно-наукової діяльності проф. Д. І. Дорошенка* [в:] Д. Дорошенко, *Православна церква в минулому й сучасному житті українського народу*, Берлін, 1940, с. V–XIII; Л. Білецький, *Дмитро Дорошенко*, Вінніпег, 1949, 24 с.

¹⁶ І. Борщак, *Дмитро Дорошенко (1882–1951)*, Україна, ч. 5 (Париж, 1951) 374–377.

після смерті дослідника¹⁷.

Поступова інституалізація історіографічного простору, структури наукового поля в нових країнах поселення українських емігрантів після Другої світової війни (США, Канада, Німеччина та Франція в Європі) – створення не лише наукових установ чи об'єднань, а також випуск фахових видань, на сторінках яких вчені могли розмішувати свої статті, – сприяла подальшому розвитку персональних досліджень, об'єктами яких були історики міжвоєнного та DP-періоду. Так, у другому випуску “Наукового збірника” Української вільної академії наук у США міститься короткий історико-біографічний нарис про завідувача Українського історичного кабінету в Празі А. Животка¹⁸ – особу й досі маловідому в українській історіографії.

З появою в діаспорі у 1963 р. фахового історичного видання “Український історик”, розпочалася систематична поява персональних досліджень на його сторінках. У журналі до 1990 р. діаспорній науковій спільноті було представлено історико-біографічні нариси про О. Кандибу¹⁹, В. Липинського²⁰, Д. Дорошенка²¹, Б. Крупницького²² – студії, які не лише зберігали пам'ять про видатних дослідників, але й у яких на основі джерел здійснювався фаховий аналіз їх життя і творчості.

З початком співпраці з материковими істориками від 1990 р. (коли на сторінках журналу опубліковано їх перші статті) публікація персональних досліджень у виданні продовжилася. У 2001 р. вийшов спеціальний випуск “Українського історика”, присвячений Д. Дорошенку. У

¹⁷ Н. Полонська-Василенко, *Професор д-р Борис Дмитрович Крупницький, його життя і наукова праця (1894–1956)* [в:] Б. Крупницький, *Українська історична наука під советами*, Мюнхен, 1957, с. I–XXXI; Короткий біографічний нарис про Б. Крупницького авторства О. Оглоблина: О. Оглоблин, *Борис Крупницький (1894–1956)* [в:] Б. Крупницький, *Гетьман Пилип Орлик (1672–1742): його життя і доля*, Мюнхен, 1956, с. 5–8.

¹⁸ В. Дорошенко, *Аркадій Животко*, Науковий Збірник, Нью-Йорк, 1953, II, с. 9–11.

¹⁹ Л. Винар, *Наукова діяльність д-ра Олега Кандиби*, Український історик, ч. 1–4 (1985) 49–74; Я. Шумелда, *Чому загинув д-р Олег Кандиба-Ольжич у концентраційному таборі?* Український історик, ч. 1–4 (1985) 81–90; Л. Винар, *Головний період наукової діяльності Олега Кандиби: 1931–1940*, Український історик, ч. 1–2 (1986) 37–54.

²⁰ М. Антонович, *В. Липинський і Д. Дорошенко*, Український історик, ч. 3–4/1 (1982–1983) 5–18.

²¹ Л. Винар, *Дмитро Дорошенко: видатний дослідник української історіографії і бібліографії*, Український історик, ч. 3–4/1 (1982–1983) 40–78.

²² О. Вінтоняк, *Борис Дмитрович Крупницький*, Український історик, ч. 1–4 (1987) 115–118.

І. Логвин, Персональні дослідження...

журналі вміщено історико-біографічні нариси Л. Винара²³, Б. Крупницького²⁴. Окремі випуски журналу присвячено й О. Ольжичу (випуск за 2004–2005 рр. та окрема рубрика присвячена 100-літтю від дня народження Ольжича)²⁵. У різних статтях інших випусків журналу також пролито більше світла на життя цієї непересічної постаті. Так, Л. Винар проводить аналіз діяльності О. Ольжича під час Другої світової війни²⁶, а матеріал американської дослідниці А. Процик²⁷ містить міркування над місцем О. Кандиби на міжвоєнній інтелектуальній мапі.

Своєрідними біографічними коментарями слугують передмови до опублікованого в журналі листування відомих істориків, які глибше розкривають окремі епізоди з еміграційного життя вчених. Такі короткі персональні розвідки містяться перед листуванням М. Грушевського та Д. Дорошенка²⁸, Д. Дорошенка з Д. Яндою²⁹.

На сторінках журналу широко представлений некрологічний підвид біографічних досліджень, що було пов'язано з відходом старшого покоління³⁰. До 1991 р. у якості таких біографічних некрологів опубліковано статті про В. Дубровського³¹, М. Міллера³², Д. Оляччина³³,

²³ Л. Винар, *Дмитро Іванович Дорошенко: Життя і діяльність (у 50-ліття смерті)*, Український історик, ч. 1–4 (2001) 9–67. Історіографічний аналіз місця та значення у творчості вченого дослідження постатей української зарубіжної історіографії містить стаття: А. Хеленюк, *Постаті українських істориків в творчості Л. Винара*, Наукові записки Національного університету “Острозька академія”: Історичні науки, вип. 9, Острог, 2007, с. 145–160.

²⁴ Б. Крупницький, *Д. І. Дорошенко – піонер української історичної науки*, Український історик, ч. 1–4 (2001) 68–73.

²⁵ Л. Винар, А. Атаманенко, *Олег Кандиба й Український Науковий Інститут в Америці: 1937–1939*, Український історик, ч. 3–4/1 (2004–2005) 88–148; Л. Винар, *Олег Кандиба: унікальна постать в історії України*, Український історичний журнал, ч. 3–4/1–2 (2007–2008) 62–71.

²⁶ Л. Винар, *Революційна й політична діяльність О. Кандиби-Ольжича під час Другої світової війни*, Український історик, ч. 1–3 (2006) 99–127.

²⁷ А. Процик, *Олег Кандиба Ольжич на тлі ідеології міжвоєнної доби*, Український історик, ч. 1–4 (2009) 243–253.

²⁸ Л. Винар, *Два листи Михайла Грушевського до Дмитра Дорошенка*, Український історик, ч. 4/1–2 (2006–2007) 108–112.

²⁹ Т. Примак, Н. Заворотна, *Листування Дмитра Дорошенка з Доріс Яндою*, Український історик, ч. 1–3 (2006) 211–227.

³⁰ О. Ясь, *Українська зарубіжна історіографія 1945–1991 рр. у світлі рефлексій її репрезентантів*, Ейдос, вип. 1, К., 2005, с. 351.

³¹ Л. Биковський, *Василь Дубровський (1897–1966)*, Український історик, ч. 1–2 (1966) 92–97.

³² Л. Биковський, *Михайло Олександрович Міллер (1883–1968) (Біо-бібліографічні матеріали)*, Український історик, ч. 1–4 (1968) 105–118.

³³ Н. Полонська-Василенко, *Пам'яті Домета Оляччина (1891–1970)*, Український історик, ч. 4 (1970) 83–89.

Я. Пастернака³⁴, М. Ждана³⁵, М. Чубатого³⁶, П. Феденка³⁷. Часто автори і герої публікацій були особисто знайомі, і мемуарні вкраплення в таких статтях надають їм якості біоісторіографічного джерела.

Щодо діаспорної історіографії, то варто згадати також історико-біографічні нариси І. Лисяк-Рудницького, присвячені такій визначній постаті, як В. Липинський³⁸. Про останнього³⁹, а також про Д. Дорошенка⁴⁰, Б. Крупницького⁴¹ містяться статті у збірнику “Українці в Берліні. 1918–1945”, виданого з нагоди зустрічі колишніх студентів берлінських високих шкіл. У збірнику на пошану О. Лотоцького (виданий з нагоди 45-річчя його смерті) зібрано статті авторів (біографічного характеру, а також спогади про вченого), частина з яких була опублікована ще за життя вченого⁴².

У Радянській Україні персональні дослідження з української зарубіжної історіографії були відсутні через заборону. Як виняток можемо назвати статтю Ф. Шевченка про М. Грушевського, де автор намагається проаналізувати причини повернення видатного історика в Україну⁴³.

Після 1991 р. розпочався цілком закономірний процес зацікавлення дослідників тими істориками, які на еміграції зберігали національні традиції історіописання. Отримавши доступ до нових, раніше закритих спеціальних архівних сховищ, а також внаслідок контактів із

³⁴ В. Верига, *Дослідник підземного архіву України (Пам'яті проф. д-ра Ярослава Пастернака)*, Український історик, ч. 4 (1970) 90–98.

³⁵ Л. Винар, *Михайло Ждан (1906–1975)*, Український історик, ч. 3–4 (1975) 88–99.

³⁶ Я. Падох, *Микола Чубатий (1889–1975)*, Український історик, ч. 3–4 (1975) 100–111.

³⁷ М. Антонович, *Панас Феденко (13.12.1893–10.9.1981)*, Український історик, ч. 3–4/1 (1982–1983) 151–153.

³⁸ I. L. Rudnytsky, *Viacheslav Lypynsky: Statesman, Historian, and Political Thinker*, Essays in Modern Ukrainian History, Edmonton, 1987, p. 437–446; І. Рудницький, *Назарук і Липинський: історія їхньої дружби та конфлікту*, Вячеслав Липинський. Архів, т. 7: Листи Осипа Назарука до Вячеслава Липинського, Філядельфія, 1976, с. XV–XCVIII.

³⁹ М. Сулима, *В'ячеслав Липинський*, Українці в Берліні 1919–1945, Торонто, 1996, с. 87–88.

⁴⁰ М. Сулима, *Професор Дмитро Дорошенко*, Українці в Берліні 1919–1945, Торонто, 1996, с. 89–90.

⁴¹ В. Яріш, *Проф. Борис Крупницький – історик, знавець Гетьманської доби*, Українці в Берліні 1919–1945, Торонто, 1996, с. 107–108.

⁴² *Лицар праці і обов'язку: Збірник присвячений пам'яті проф. Олександра Лотоцького-Білоусенка*, Торонто, Нью-Йорк, 1983, 190 с.

⁴³ Ф. П. Шевченко, *Чому Михайло Грушевський повернувся в Радянську Україну?* УДЖ, 11 (1966) 13–30; У тому ж році в “Літературній Україні” була також опублікована стаття І. Бойко та Є. Кирилюка, присвячена М. Грушевському. Детальніше про ці обидві статті: В. Яремчук, *Минуле України в історичній науці УРСР післясталінської доби*, Острог, 2009, с. 356–360.

І. Логвин, Персональні дослідження...

представниками з недавнього ворожого “буржуазно-націоналістичного табору” – українськими діаспорними істориками, дослідники почали вивчати закордонну історіографічну спадщину. Можемо констатувати, що процес засвоєння національної парадигми історії в українській історичній науці періоду незалежності відбувався паралельно з поверненням основних творців цієї парадигми та відкриттям їх заново.

Питання еміграційного періоду життя істориків часто розглядались у так званих біографічних перед- або ж післямовах до перевидань творчої спадщини вчених. Так, у перевиданні лекцій з української культури за ред. Д. Антоновича містяться у якості додатків одні з перших досліджень у незалежній Україні про українську міжвоєнну еміграцію в Чехословаччині. Їх автори – С. Ульяновська та В. Ульяновський не лише дали загальну характеристику еміграції та її основним рисам, науковій та культурницькій діяльності. Важливими є насамперед біографічні нариси, присвячені авторам лекцій – відомим українським історикам Д. Антоновичу, Д. Дорошенку, С. Наріжному, В. Біднову, А. Яковліву, О. Лотоцькому⁴⁴. Увагу привертає також і бібліографічний апарат, який яскраво показує стан і тенденції розвитку діаспорознавчих досліджень – більшу частину посилань становлять маловідомі на той час архівні документи, які на сьогодні великою мірою введені до наукового обігу.

У перевиданні двотомника Н. Полонської-Василенко “Історія України”, а також у книзі “Українська академія наук. Нарис історії” вміщено перші біографічні дослідження про автора⁴⁵. Дещо детальніше еміграційний період життя історика висвітлено у монографії І. Верби, що вийшла з початком нового тисячоліття⁴⁶. Біографічне дослідження про С. Наріжного, історика та визначного культурного діяча української еміграції міжвоєнного періоду, є у перевиданні його фундаментальної праці “Українська еміграція”⁴⁷.

⁴⁴ В. Ульяновський, С. Ульяновська, *Автори “Української культури”*, Українська культура: лекції за редакцією Дмитра Антоновича, К., 1993, с. 505–587.

⁴⁵ І. Верба, П. Овчаренко, О. Рубльов, *Н. Д. Полонська-Василенко: історико-біографічний нарис життя та діяльності* [в:] Н. Д. Полонська-Василенко, *Українська академія наук. Нарис історії*, К., 1993, с. 8–22.

⁴⁶ І. В. Верба, *Життя і творчість Н. Д. Полонської-Василенко (1884–1973)*, К., 2000, 339 с.

⁴⁷ А. Атаманенко, Л. Винар, *Симон Наріжний – дослідник української історії та еміграції* [в:] С. Наріжний, *Українська еміграція: культурна праця української еміграції між двома світовими війнами (2-ге вид.)*, Л.; Кент; Острог, 2008, с. VII–XX.

Доступність архівних фондів дала змогу і для написання спеціальних студій, у яких проблеми життєдіяльності вчених посідають чільне місце. Порівняно швидко, ще в 1990-х роках, з'явилися дисертаційні дослідження, присвячені Д. Дорошенку⁴⁸, В. Біднову⁴⁹, О. Лотоцькому⁵⁰, а після 2000-го р. захищено дисертації про С. Шелухіна⁵¹, М. Андрусяка⁵², М. Чубатого⁵³.

Переформатування історичної науки у національну парадигму сприяло кардинальній зміні внутрішнього наповнення фахових історичних видань (насамперед – Українського історичного журналу), а також появи нових. На сторінках УІЖ публікуються персональні дослідження про еміграційний період життя М. Грушевського⁵⁴ (в т. ч. і статті діаспорних істориків, зокрема, А. Жуковського)⁵⁵, Б. Крупицького⁵⁶, В. Липинського⁵⁷, Д. Дорошенка⁵⁸.

У спеціальних випусках фахового видання Інституту історії “Історіографічні дослідження в Україні” містяться розлогі персональні статті, присвячені В. Липинському⁵⁹, Шелухину⁶⁰, А. Яковлеву⁶¹,

⁴⁸ Д. В. Бурім, *Наукова, педагогічна та громадсько-політична діяльність Д. Дорошенка в еміграції (1919–1951 рр.)*: Автореф. дис. ... канд. іст. наук, К., 1997, 20 с.

⁴⁹ І. В. Саламаха, *Громадсько-політична та наукова діяльність В. О. Біднова (кін. XIX ст. – 1935 р.)*, Дис. ... канд. іст. наук, З., 1998, 225 с.

⁵⁰ В. П. Швидкий, *Громадсько-політична та наукова діяльність О. Г. Лотоцького (1890-і – 1930-і рр.)*, Дис. ... канд. іст. наук, К., 2000, 248 с.

⁵¹ О. Я. Яцишина, *Громадсько-політична та наукова діяльність С. П. Шелухина*, Дис. ... канд. іст. наук, З., 2004.

⁵² М. М. Чебан, *Наукова та громадсько-культурна діяльність Микола Андрусяка (1902–1985)*, Автореф. дис. ... канд. іст. наук, Л., 2012, 20 с. Дисертація вийшла у формі монографії: М. Чебан, *Микола Андрусак. Історія історика*, Л., 2015, 356 с.

⁵³ Н. А. Григоруку, *Наукова та громадська діяльність Миколи Чубатого (1889–1975 рр.)*: Автореф. дис. ... канд. іст. наук, Л., 2006, 19 с.

⁵⁴ В. Потульницький, *Наукова діяльність М. С. Грушевського в еміграції (1919–1924 рр.)*, УІЖ, 2 (1992) 48–57.

⁵⁵ А. Жуковський, *Політична та публіцистична діяльність М. С. Грушевського на еміграції, 1919–1924 рр.*, УІЖ, 1 (2002) 96–125.

⁵⁶ О. Ясь, *Борис Крупицький (до 110-річчя від дня народження)*, УІЖ, 5 (2004) 35–45.

⁵⁷ Т. Осташок, *В'ячеслав Липинський: постать на тлі доби*, УІЖ, 2 (2007) 113–130.

⁵⁸ В. Андрешко, *Дмитро Дорошенко: “перший” чи “другий” в українській історіографії першої половини XX ст.? (Досвід вивчення інтелектуальної біографії історика)*, УІЖ, 4 (2007), с. 102–122.

⁵⁹ О. Ясь, *В'ячеслав Липинський*, Історіографічні дослідження в Україні, вип. 15: Визначні постаті української історіографії XIX–XX ст., К., 2005, с. 432–486.

⁶⁰ В. Потульницький, *Сергій Шелухин*, Історіографічні дослідження в Україні, вип. 15: Визначні постаті української історіографії XIX–XX ст., К., 2005, с. 267–283.

⁶¹ В. Горак, *Андрій Яковлів*, Історіографічні дослідження в Україні, вип. 15: Визначні постаті української історіографії XIX–XX ст., К., 2005, с. 283–302.

І. Логвин, Персональні дослідження...

В. Біднову⁶², В. Дубровському⁶³, Б. Крупницькому⁶⁴, І. Огієнку⁶⁵. Їх позитив – не лише у комплексному висвітленні життя видатних вчених, – кожна стаття також містить бібліографічний апарат, що містить перелік праць дослідників, а також наявні дослідження про цих осіб.

З поступовим накопиченням джерельної бази, а також спеціальної літератури з'являються окремі життєписні монографії, в яких біографічний аспект поєднується з творчим шляхом. Такими є праці про В. Петрова⁶⁶, згадувану вже Н. Полонську-Василенко, В. Липинського⁶⁷.

Контакти із представниками діаспори, зокрема з її науковим середовищем, сприяли створенню в Україні дослідних центрів (переважно при вищих навчальних закладах), основним завданням яких мало бути вивчення історії української еміграції. Одним із проявів їх роботи стала організація наукових конференцій, які фактично гуртували та сприяли тіснішим контактам діаспорознавців з усієї України. Опубліковані у вигляді статей матеріали таких конференцій ілюструють зацікавлення українських вчених видатними постатями. Так, у “Наукових записках” Інституту досліджень української діаспори Національного університету “Острозька академія” містяться окремі статті, присвячені Д. Антоновичу⁶⁸, Л. Чикаленку⁶⁹. А в одному із випусків матеріалів конгресів, що їх організує Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою Львівської політехніки, опублікована стаття про ще

⁶² В. Ульяновський, *Василь Біднов*, Історіографічні дослідження в Україні, вип. 15: Визначні постаті української історіографії XIX–XX ст., К., 2005, с. 303–340.

⁶³ І. Матяш, *Василь Дубровський*, Історіографічні дослідження в Україні, вип. 15: Визначні постаті української історіографії XIX–XX ст., К., 2005, с. 384–405.

⁶⁴ О. Ясь, *Борис Крупницький*, Історіографічні дослідження в Україні, вип. 15: Визначні постаті української історіографії XIX–XX ст., К., 2005, с. 405–458.

⁶⁵ І. Тюрменко, *Іван Огієнко*, Історіографічні дослідження в Україні, вип. 15: Визначні постаті української історіографії XIX–XX ст., К., 2005, с. 458–507.

⁶⁶ В. М. Андрєєв, *Віктор Петров. Нариси інтелектуальної біографії вченого*, Дніпро, 2012, 476 с.; *Див. також*: В. Брюховецький, *Віктор Петров: верхи долі – верхи і долі*, К., 2013, 168 с.

⁶⁷ І. Передерій, *Вячеслав Липинський: етнічний поляк, політичний українець: монографія*, П., 2012, 622 с.; *Дмитро Антонович і українське мистецтвознавство: 130-літтю від дня народження Д. Антоновича присвячується*, упор. Дагмар Петішкова, Прага, 2009, 233 с.

⁶⁸ Б. Єржабкова, *Незабуття постаті великої людини: Дмитро Антонович (1877–1945)*, Наукові записки Національного університету “Острозька академія”: Історичні науки, вип. 9: Матеріали Другої міжнародної наукової конференції “Українська діаспора: проблеми дослідження”, Острог, 2007, с. 139–145.

⁶⁹ І. Старовойтенко, *Наукова діяльність Лева Чикаленка: період еміграції (1920–1965)*, Наукові записки Національного університету “Острозька академія”: Історичні науки, вип. 11, Острог, 2008, с. 280–291.

одну маловідому постать української історіографії – історика Р. Лашенко⁷⁰.

Варто згадати також статті Д. Тетеріної-Блохин про талановитого історика Д. Оляничина⁷¹ та польського дослідника С. Козака про відомого історика церкви та громадського-політичного діяча О. Лотоцького⁷². Значний інтерес дослідників досі викликає постать О. Ольжича, відомого історика, археолога та поета, персональні дослідження про якого містяться в окремих виданнях та збірниках⁷³. Канадському вченому українського походження Т. Примаку належить стаття про Д. Дорошенка в “Harvard Ukrainian Studies”⁷⁴.

Малодослідженою постаттю міжвоєнної еміграційної історіографії залишається В. Заїкин. Грунтовна розвідка про перипетії його життєвого та творчого шляху належить А. Портнову у книзі “Історії істориків”, де також вміщено його нарис про В. Петрова, в якому автор намагається представити власний підхід до характеристики цієї неоднозначної постаті в житті української еміграції DP-періоду⁷⁵. Лише окремі статті присвячено онукові В. Антоновича, трагічній постаті української еміграції – істориком Мих. Антоновичу, життя якого стало предметом досліджень Т. Ківшар⁷⁶, І. Шаповала⁷⁷. У 2009 р. в Празі

⁷⁰ О. Івасечко, *Громадсько-політична діяльність Р. Лашенка в еміграції*, Друга міжнародно-практична конференція діаспора як чинник утвердження держави Україна в міжнародній спільноті: Тези доповідей, Л., 2008, с. 53–55.

⁷¹ Д. Тетеріна-Блохин, *Видатний український історик-архівіст Домет Оляничин (19.08.1891–25.06.1970) (до 115-річчя з дня народження)*, III Міжнародний науковий конгрес українських істориків “Українська історична наука на шляху творчого поступу”, Луцьк, 17–19 травня 2006 р.: Доповіді та повідомлення: В 3-х т., т. 1, Луцьк, 2007, с. 139–155.

⁷² С. Козак, *Олександр Лотоцький – учений, дипломат і політик*, На службі Клію: Збірник наукових праць на пошану Любомира Романа Винара з нагоди 50-ліття його наукової діяльності, К.; Нью-Йорк; Торонто; Париж; Л., 2000, с. 356–364.

⁷³ Л. Винар, *Олег Кандиба Ольжич: дослідження та джерела*, Острог, Нью-Йорк, 2008, 388 с., іл.; *Спадщина Олега Кандиби Ольжича у контексті національного відродження України: Збірник матеріалів Міжнародної наукової студентської конференції. Травень 1997 р.*, Т., 1999, 278 с.

⁷⁴ Т. М. Prymak, *Dmytro Doroshenko: A Ukrainian Émigré Historian of the Interwar period*, Harvard Ukrainian Studies, XXV (1/2) (2001) 31–56.

⁷⁵ А. Портнов, *Історії істориків: Обличчя й образи української історіографії XX століття*, К., 2011, с. 107–182.

⁷⁶ Т. Ківшар, *Автобіографія Михайла Антоновича як складова частина його наукової біографії*, Українська біографістика: Збірник наукових праць, вип. 4, К., 2008, с. 137–153.

⁷⁷ І. Шаповал, *Співпраця Михайла Антоновича з Українським історичним товариством у Празі*, Архіви України, вип. 4 (2012) 88–99.

І. Логвин, Персональні дослідження...

вийшов збірник, присвячений Д. Антоновичу, в якому вміщено біографічні розвідки про вченого М. Мушинки, Ю. Макара⁷⁸.

Як бачимо, озвучена Я. Дашкевичем необхідність дослідження постатей еміграційної історіографії, була “почута” фаховим середовищем істориків (сюди також можна віднести і вплив таких чинників, як “перепрофілювання” на нові національно орієнтовані теми, можливість доступу до раніше закритих архівних фондів, формування нової генерації дослідників та ін.). З вище наведеного матеріалу ми можемо зробити такі висновки.

По-перше, левову частку уваги дослідників історії української історичної науки приділено найбільш видатним історикам, особам, які справили значний вплив на збереження та розвиток національних традицій історіописання або ж були за сумісництвом й активними громадсько-політичними діячами. Лідерами за кількістю присвячених їм досліджень є В. Липинський, Д. Дорошенко, Б. Крупницький, Н. Полонська-Василенко, О. Ольжич, В. Біднов. Значно менш вивченими є постаті Михайла Антоновича, Д. Оляччина, В. Заїкіна, Р. Лашенка, П. Феденка. Такі преференції для одних та “неувага” до інших викликані, передусім, об’єктивними обставинами – багато важливих архівних документів як джерела до вивчення життя та діяльності істориків зберігаються за межами України, що передбачає для українських дослідників не лише подолання кордонів, але й мовного бар’єру, оскільки багато з них написані німецькою, чеською, польською, французькою тощо. По-друге, переважна більшість вказаний персоналійних досліджень – це узагальнений образ всього життя та діяльності українських істориків, в яких еміграційний період був лише окремим етапом у житті.

По-третє, існує й інший аспект змістового наповнення цих праць. Фактично усі вони розглядають явище еміграції з ретроспективного погляду, оглядовий майданчик якого розташований в Україні, а особу вченого-емігранта – лише як представника певної частини цієї еміграції. На нашу думку, слід взяти на озброєння й наднаціональну перспективу погляду на цю проблему – спробувати розглянути українських істориків на еміграції не тільки як українців-емігрантів, а еміграційну історіографію як продовження національних традицій істо-

⁷⁸ М. Мушинка, *Дмитро Антонович і Музей визвольної боротьби України в Празі*, Дмитро Антонович і українське мистецтвознавство, Прага, 2009, с. 121–136.

ріописання (хоч і в чужому соціокультурному середовищі). Фактично, український еміграційний історик є носієм унікального досвіду життя інтелектуала у двічі повоєнній Європі, що, враховуючи його емігрантський статус, передбачає певний набір унікальних життєвих стратегій та практик виживання в чужому середовищі, шляхів реалізації фахової спеціалізації. Таким чином, життя істориків, їх вплив на розбудову української національної історіографії в умовах еміграції постають як складова світової (або ж загальноєвропейської) історії, відкриваючи нові шляхи для комплексного розуміння світового історичного процесу загалом. Зрештою, це передбачає не стільки написання дескриптивного нарративу про життя вченого, як провадження комплексного дослідження з застосуванням порівняльного аналізу та урахуванням здобутків світової історіографії в напрямі інтелектуальної історії, з широкими її тенденціями до антропологізації історичного минулого.